

Pracovní skupina pro
LIDSKÁ PRÁVA
(sociální práva)

Shrnutí

Experti pracovní skupiny upozorňují na řadu zásadních událostí a legislativních změn, které oblast lidských práv v uplynulém období zasáhly. Kromě kritiky bezdoplatkových zón připomínají členové Pracovní skupiny například rizika novely zákona o pomoci v hmotné nouzi a novely insolvenčního zákona. Jako problematický vnímají také vládní návrh nahradit současné dávky na pomoc s bydlením tzv. přídavkem na bydlení. Upozorňují i na změnu vyhlášky o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, která může mít negativní dopad na kvalitu vzdělávání těchto dětí.

1) Události (včetně legislativních změn), které se týkají sledované oblasti a jsou z hlediska jejího fungování zásadní

Členové pracovní skupiny upozorňují, že v lednu 2019 vstoupila v účinnost novela zákona o pomoci v hmotné nouzi¹ rušící některým příjemcům příspěvků na živobytí vyplácení dávky v podobě poukázek [1]. Jako zásadní hodnotí experti také nárůst počtu obcí, které vyhlásily tzv. bezdoplatkové zóny, jež lokálně zavádějí zákaz přiznávání nároku na dávku pomoci v hmotné nouzi doplatek na bydlení [2]. Významnou událostí bylo v této souvislosti také zrušení plošné bezdoplatkové zóny v Kladně Krajským úřadem Středočeského kraje pro nesoulad se zákonem [3]. Ministerstvo práce a sociálních věcí dále připravilo návrh zákona, který ruší příspěvek i doplatek na bydlení a nahrazuje je novou dávkou, tzv. přídavkem na bydlení [4].

V červnu 2019 vstoupila v účinnost novela insolvenčního zákona², která zpřístupní proces oddlužení většímu okruhu zadlužených osob, současně však snižuje míru jistoty zdárného oddlužení [5]. Nárůstu se dočkalo také nezabavitelné minimum pro zadlužené osoby vydávající minimálně 25 715 korun měsíčně [6]. Navýšení nezabavitelné částky, kterou nelze dlužníkům

¹ Zákon č. 111/2006 Sb., sněmovní tisk 89

² Předpis č. 31/2019 Sb.

zabavit bez ohledu na výdělek, nyní politici diskutují v souvislosti s navýšením životního minima a zvažuje se i možnost navázat hodnotu nezabavitelné částky na minimální mzdu [7].

Zásadní událostí bylo také předložení vládního návrhu novely exekuční řádu, která má za cíl řešit problém vícečetných exekucí [8]. Současně Sněmovna začala projednávat novelu občanského zákoníku³ týkající se exekucí vedených na nezletilé [9]. Poslanci navrhli novelizací antidiskriminačního zákona zavedení institutu veřejných žalob [10].⁴ Důležitou událostí bylo rovněž rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, který konstatoval, že podmínka sterilizace pro administrativní změnu pohlaví je v souladu s Ústavou, a rozhodnutí Nejvyššího správního soudu kritizující absenci procedury uznávání statusu osoby bez státní příslušnosti [11].

Členové pracovní skupiny hodnotí jako významný také nálezy Ústavního soudu týkající se diskriminace ruských občanů v přístupu k ubytovacím službám a nálezy týkající se nenávislných projevů vůči zpěváku Radku Bangovi [12; 13]. Dále také jmenování nové zmocněnkyně vlády pro lidská práva Heleny Válkové (ANO 2011). Významné byly podle expertů rovněž opakované pokusy o zvolení zástupce Veřejné ochránkyně práv a nominace Zdeňka Koudelky a Stanislava Křečka na tuto pozici [14].

2) Případné zásahy do sledované oblasti, které by mohly ohrozit základní demokratické a právní principy či jinou součást ústavního pořádku ČR

Výše zmíněná novela zákona o pomoci v hmotné nouzi ruší některým příjemcům vyplacení dávky v podobě poukázek, řadě příjemců (např. zdravotně postiženým do 2. stupně invalidity) je však nadále dávka vyplácena poukázkami a podle expertů se jim tak dostává reálně nižší sociální pomoc, než jakou představuje životní, respektive existenční minimum.

Nerovnost v přístupu k sociální pomoci vytváří podle expertů také institut bezdoplatkových zón. Pro sociálně slabé žijící v podnájmu, ubytovnách, zahradních chatkách či jiných než obytných prostorech představují zóny odepření jediné pomoci s bydlením, kterou nízkopříjmovým právní řád umožňuje. V reakci na zavedení bezdoplatkových zón podali v prosinci 2017 ústavní stížnost senátoři, Ústavní soud však zatím ve věci nerozhodl. Jako rizikový hodnotí členové pracovní skupiny také ministerský návrh nahrazující existující sociální dávky pomáhající s bydlením tzv. přídatkem na bydlení. Návrh podle expertů výrazně zpřísňuje podmínky pro získání dávky a může výrazně omezit počet příjemců, které na dávku dosáhnou. Nárok na dávku se podle něj váže na povinnost nahlášení trvalého pobytu s výjimkou umístění v pobytové sociálních službách. Dávka se tak může stát nástrojem státu k přemísťování osob z přirozeného prostředí do azylových domů, domovů pro seniory či domovů pro osoby se zdravotním postižením.

³ Zákon č. 89/2012 Sb., sněmovní tisk 456

⁴ Zákon č. 198/2009 Sb., sněmovní tisk 424

Závažná rizika spatřují členové Pracovní skupiny také v novele insolvenčního zákona. Ačkoliv nové podmínky oddlužení zjednodušují přístup dlužníků do systému oddlužení, novela vytváří značnou právní nejistotu. O tom, zda k oddlužení dojde či ne, totiž bude rozhodovat soud teprve na konci procesu, tedy většinou po pěti letech. Rozhodne-li poté soud v neprospěch dlužníka, k oddlužení nedojde a jeho majetek opět podlehne exekuci.

Úprava postihla také vyhlášku o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných⁵. Novelizace vyhlášky omezí nárok na podporu vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami v běžných základních školách a může potenciálně ohrozit implementaci inkluzivního vzdělávání. Ruší specializaci škol zřízených pro konkrétní druhy postižení, což v důsledku může vést k snížení kvality vzdělávání dětí se speciálními potřebami a současně umožní systematické vyčleňování žáků s poruchami učení a chování mimo běžné školy.

3) Trendy a predikce v rámci sledované oblasti

Členové pracovní skupiny upozorňují na plánovanou novelizaci vyhlášek ke školskému zákonu, která může dále omezovat rozsah podpůrných opatření pro žáky, zejména asistenty pedagoga, a to v rozporu s nárokem plynoucím ze školského zákona. Zásadních změn naopak pravděpodobně nedozná novelizovaný insolvenční zákon.

Je také možné očekávat sblížování pravidel pro oddlužení spotřebitelů s evropskou směrnicí oddlužení podnikajících osob, která nenastavuje žádnou minimální hranici a předpokládá pouze rychlé tříleté oddlužení. Pokračovat by měla reforma psychiatrické péče. Experti připomínají, že v případě navýšení hodnoty životního a existenčního minima dojde rovněž k zvýšení nezabavitelné částky a příspěvku na živobytí.

Expertí rovněž předjímají možné posilování nepřátelských postojů vůči občanskému aktivismu a neziskovým organizacím, a to i v souvislosti s posilováním politických stran z okrajových částí politického spektra. Současně však vnímají i pozitivní trend v posilování politických stran, jejichž program je nakloněn lidským právům a občanské angažovanosti.

4) Příležitosti ke zlepšení. Příklady dobré praxe v zahraničí, kterými bychom se mohli inspirovat. Doporučení (zejména legislativní či exekutivní povahy) ke zlepšení fungování dané oblasti.

Potřebným legislativním opatřením je podle expertů zákon o sociálním bydlení, k jehož prosazení se zavázala vláda v programovém prohlášení, avšak od jeho realizace odstoupila. Žádoucí je rovněž přijetí zákona o bezplatné právní pomoci, který by podmínky nároku a poskytnutí právní pomoci upravil. Ochranu osob proti diskriminaci lze zásadně posílit

⁵ Předpis č. 196/2019 Sb.

navrhovaným zavedením veřejných žalob. Podle členů pracovní skupiny je rovněž ve vztahu k lidským právům velmi žádoucí důsledný boj proti dezinformacím a podpora občanského sektoru ze strany státu.

Přehled mediálních výstupů k dané oblasti

- [1] Novinky.cz. Část příjemců dávek opět dostane místo poukazek jen peníze. 11. 12. 2018. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/cast-prijemcu-davek-opet-dostane-misto-poukazek-jen-penize-40261923>
- [2] Deník.cz. Výplatu dávek na bydlení už chce zakázat 55 obcí. Primát drží Ústecký kraj. 14. 2. 2019. Dostupné z: https://chomutovsky.denik.cz/zpravy_region/vyplatu-davek-na-bydleni-uz-chce-zakazat-55-obci-20190214.html
- [3] Rozhlas.cz. Kladno už není bezdoplatkovou zónou. Krajský úřad opatření zrušil, odporovalo zákonu. 16. 3. 2019. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/kladno-bezdoplatkova-zona-zruseni-opatreni-1903161642_kro
- [4] Novinky.cz. Odborníci varují před změnami v dávkách na bydlení. 7. 7. 2019. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/odbornici-varuji-pred-zmenami-v-davkach-na-bydleni-40289126>
- [5] ČT24. Začala platit novela insolvenčního zákona, na oddlužení má dosáhnout více lidí. 3. 6. 2019. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/2831747-zacala-platit-novela-insolvencniho-zakona-na-oddluzeni-ma-dosahnout-vice-lidi>
- [6] Česká justice. Nezabavitelná částka se od června zvýší, schválila vláda. 25. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2019/03/nezabavitelna-castka-se-od-cervna-zvysi-schvalila-vlada/>
- [7] Peníze.cz. Dlužníkům má zůstat víc. Nezabavitelné minimum stoupne. 13. 8. 2019. Dostupné z: <https://www.penize.cz/exekuce/408963-dluznikum-ma-zustat-vic-nezabavitelne-minimum-stoupne>
- [8] ČT24. Vládní novela má zjednodušit exekuce. Opozici to nestačí, exekutora bude stále vybírat věřitel. 15. 7. 2019. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2869052-vladni-novela-ma-zjednodusit-exekuce-opozici-nestaci-exekutora-bude-stale-vybirat>
- [9] iRozhlas.cz. Dluhy dětí by měly přejít na rodiče. Vláda podpořila poslanecký návrh novely občanského zákoníku. 6. 5. 2019. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/ekonomika/detske-dluhy-exekuce-novela-obcanskeho-zakoniku-vlada-1905061820_cha
- [10] Česká justice. Poslanci navrhli zavedení veřejných žalob kvůli diskriminaci. 2. 4. 2019. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2019/04/poslanci-navrhli-zavedeni-verejnych-zalob-kvuli-diskriminaci/>
- [11] ČTK. Správní soud se postavil proti úřední změně pohlaví bez operace. 30. 5. 2019. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/spravni-soud-se-postavil-proti-uredni-zmene-pohlavi-bez-operace/1762371>
- [12] iHned.cz. Odmítl ubytovat ruské turisty, dokud nepodepíší, že nesouhlasí s okupací Krymu. Ústavní soud se nyní hoteliéra z Ostravy zastal. 30. 4. 2019. Dostupné z: <https://domaci.ihned.cz/c1-66563600-hotel-pokutovany-za-udajnou-diskriminaci-rusu-uspel-se-stiznosti-pripad-znovu-otevire-nejvyssi-spravni-soud>
- [13] ČT24. Ústavní soud se zastal zpěváka Bangy v případě rasistického příspěvku na Facebooku. 9. 4. 2019. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2782778-banga-chybne-nebyl-chapan-jako-poskozeny-zastal-se-zpevaka-ustavni-soud>
- [14] iRozhlas.cz. Zeman znovu navrhl Křečka a Koudelku jako zástupce ombudsmanky. Stále je považuje za vhodné kandidáty. 16. 4. 2019. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/milos-zeman-koudelka-krecek-ombudsmanka-zastupci-snemovna-1904161633_lac

[15] Deník Referendum. Zákon o sociálním bydlení nebude. Vláda jej navzdory slibům nepřipraví. 8. 1. 2019.
Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/28909-zakon-o-socialnim-bydleni-nebude-vlada-jej-navzdory-slibum-nepripravi>

Za Fórum expertů

Mgr. Šárka *Dušková*

Mgr. Martin *Šimáček*

Mgr. Alena *Zieglerová*